

JEZIČKA KREATIVNOST U TEMATSKIM NARATIVIMA UČENIKA SREDNJIH ŠKOLA²

Rezime: Visok nivo jezičke kompetentnosti podrazumeva ne samo jasno, precizno i svrsishodno usmeno i pisano izražavanje, već i stvaralačku upotrebu jezika. Imajući u vidu da su dosadašnja istraživanja pokazala da se kreativnost učenika u jezičkom domenu može podsticati kroz školski rad, kao i to da u nastavnom programu za srpski jezik i književnost za srednje škole nisu predviđeni konkretni sadržaji i aktivnosti kojima bi se podsticala kreativnost učenika, sprovedli smo istraživanje čiji je cilj identifikacija elemenata jezičke kreativnosti u pisanim produktima učenika. Primenjena je kvalitativna analiza teksta, pri čemu su kriterijumi jezičke kreativnosti prethodno definisani. Istraživački materijal čini 149 tematskih narativa učenika trećeg razreda srednjih škola iz Beograda. Rezultati analize pokazuju da manje od 3% narativa sadrži više elemenata kreativnosti i to složenost sadržaja, originalnost, maštovitost i bogatstvo rečnika, dok figurativnost jezika, emocionalni doživljaj i humor gotovo da nisu zastupljeni. Osim toga, više od polovine narativa ne sadrži nijedan element kreativnosti. Nalazi ukazuju na to da je neophodno da se u nastavnim programima za srpski jezik i književnost za srednje škole konkretizuju sadržaji i aktivnosti koji bi doprineli podsticanju i razvoju jezičke kreativnosti mladih, kao i da se ovom problemu posveti veća pažnja u kontekstu stručnog usavršavanja nastavnika srpskog jezika i književnosti.

Ključne reči: jezička kreativnost, nastavni program, srpski jezik i književnost, srednja škola, kvalitativna analiza.

Uvod

Podsticanje kreativnosti kod dece i mladih predstavlja jedan od glavnih strateških ciljeva obrazovanja u Evropi do 2020. godine (*Strategic framework for European cooperation in education and training* „ET 2020“, 2010). U skladu sa preporukama koje Evropska unija daje nacionalnim sistemima obrazovanja, u aktuelnoj školskoj regulativi u Srbiji razvoj stvaralačkih sposobnosti i kreativnosti određen je kao jedan od prioritetnih ciljeva obrazovanja i vaspitanja dece i mladih (*Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja*, 2009: član 4). Pored zahteva koji su usmereni na podsticanje kreativnog izražavanja svih učenika i stvaranje uslova za podsticanje ovog cilja u školi, pojavljuju se i odrednice u vezi sa pružanjem posebne podrške darovitim i talentovanim učenicima (Đurić i sar., 2009, prema: Bodroža, Maksić i Pavlović, 2013).

---

¹ E-mail: ssevkušic@gmail.com

² *Napomena:* Članak predstavlja rezultat rada na projektu „Od podsticanja inicijative, saradnje, stvaralaštva u obrazovanju do novih uloga i identiteta u društvu“ (br. 179034) i „Unapređivanje kvaliteta i dostupnosti obrazovanja u procesima modernizacije Srbije“ (br. 47008), čiju realizaciju finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (2011–2015).

Kreativnost dece i mladih posmatra se kao potencijal koji se u školskom kontekstu najčešće ispituje pomoću testova (divergentno mišljenje) i procenjuje od strane nastavnika (kreativno izražavanje u različitim domenima školskog rada). I dok se testovima kojima se mere različite komponente kreativnosti često zamera da imaju nisku validnost i pouzdanost, za pokazatelje kreativne produkcije smatra se da nisu dovoljno jasni (Šefer, 2000; Maksić, 2006). U novijim istraživanjima tendencija je da se ove dve vrste ispitivanja povežu kako bi se smanjili nedostaci, a povećale prednosti oba pristupa.

Među brojnim domenima u kojima se kreativnost može ispoljiti u školskom kontekstu posebno mesto zauzima jezik. Ispoljavanje kreativnosti u domenu jezika značajno je samo po sebi, ali i za razvoj, podsticanje i ispoljavanje kreativnosti u mnogim drugim oblastima. Jezička kreativnost, između ostalog, podrazumeva bogat rečnik zbog čega značajno doprinosi lakšem i uspešnijem učenju u skoro svim školskim predmetima. U osnovnoj školi planirani nastavni sadržaji i aktivnosti iz srpskog jezika i književnosti uključuju određene elemente kreativnog usmenog i pisanog izražavanja, kao što su: stvaralačko prepričavanje teksta, opisivanje prema samostalno sačinjenom planu, pričanje o događajima i doživljajima sa korišćenjem elemenata kompozicione forme, različito raspoređivanje reči u rečenici, uvežbavanje tehnike u izradi pismenog sastava (izbor građe, njeno komponovanje, korišćenje pasusa, objedinjavanje pripovedanja i opisivanja), opisivanje eksterijera i enterijera prema samostalno sačinjenom planu, portretisanje književnog lika na osnovu pišćevih komentara, fabule, dijaloga prema samostalno sačinjenom planu i podsticanje učenika na samostalno literarno stvaralaštvo (Ševkušić i Maksić, 2010). Na nivou srednje škole, odrednice u vezi sa stvaralačkim izražavanjem u oblasti jezika nisu posebno izdvojene, niti konkretizovane. U nastavnom programu za srpski jezik i književnost aktivnosti koje bi trebalo da doprinose podsticanju kreativnosti učenika inkorporirane su u analizu i interpretaciju određenog književnoumetničkog dela (Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik, br. 5/1990; Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik, br. 3/1991; Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik, br. 4/1991). Preporuke priređivača programa s tim u vezi najčešće se odnose na ulogu stilskih izražajnih sredstava (stilskih figura) u književnoumetničkim tekstovima.

Predmet našeg istraživanja predstavlja kreativno ispoljavanje mladih u jezičkom domenu, a kao kreativni produkt izabrani su pisani radovi učenika. Osnovna pretpostavka autora, koja je izvedena na osnovu teorijskih saznanja i rezultata prethodnih istraživanja u ovoj oblasti, jeste da se kreativno ispoljavanje dece i mladih može procenjivati na osnovu njihovih školskih radova, kao i podsticati na različite načine u školskom kontekstu.

Pregled istraživanja o jezičkoj kreativnosti učenika

U skladu sa predmetom našeg rada izabrali smo istraživanja u kojima su autori procenjivali kreativne produkte u domenu jezika, odnosno pisane sastave učenika. Naglasak u analizi radova stavili smo na opis kriterijuma kreativnosti koji su korišćeni za kvalitativnu analizu učeničkih radova.

Ševkušić i Maksić (2010) ispitivale su kreativne potencijale učenika osnovnih škola u pisanom izražavanju. Cilj je bio da se utvrde karakteristike

kreativnih pisanih radova učenika osnovne škole. Učenici su pisali priču o svom crtežu koji je nastao kao odgovor na Urban-Jelenov test crtanja. Priče su procenjivale nastavnice srpskog jezika i književnosti koristeći globalno-sintetski pristup. Za dalju kvalitativnu analizu autorke rada izabrale su najkreativnije i najmanje kreativne priče. Primenjena je metoda analize teksta, sa sledećim kriterijumima: struktura ili format priče; naslov priče i njegova originalnost; ideja vodilja ili poruka priče; emocionalna ekspresivnost; originalnost i kritički stav; igranje jezikom. Rezultati analize pokazuju da kriterijumi kreativnosti u jezičkom izražavanju, koje su autorke primenile, korespondiraju sa kriterijumima drugih autora, što jasno ukazuje na to koje komponente kreativnosti treba tražiti u dečjim narativima prilikom procenjivanja njihove kreativnosti. Ispitujući kreativne veštine dece na uzrastu od 15 i više godina, Sternberg je tražio od ispitanika da napišu priču, birajući između većeg broja ponuđenih tema (Sternberg, 2006). Kao indikatore kreativnosti u pričama, on koristi originalnost, složenost sadržaja, emocionalni doživljaj i živopisnost. Ispitujući kreativnost na mlađim uzrastima (od 5 do 12 godina), Lubart takođe koristi dečije priče (Lubart, 2008). On od ispitanika traži da naprave drugačiji kraj i početak priče (mera za divergentnost), odnosno da objasni kako je priča dobila naslov i da opiše likove koji se u njoj pojavljuju (mera za intergaciju). Proučavajući kreativnost učenika nižih razreda osnovnih škola, Šefer (2008) je analizirala njihove slobodne sastave uz pomoć kriterijuma koje je definisala za tu svrhu: originalnost, imaginacija, ekspresivnost, kompozicija, sposobnost za literarni domen (upotreba reči i rečenice, korišćenje detalja, sposobnost izražavanja).

Sa aspekta identifikacije i podsticanja jezičke kreativnosti u školskom kontekstu posebno je važno da istraživanja pokazuju da slične kriterijume kreativnosti koriste i nastavnici, kada procenjuju jezičku kreativnost učenika. Naime, poslednje dve i po decenije autori se sve više bave proučavanjem pitanja kako nastavnici shvataju kreativnost. Ova istraživanja, uglavnom, pokazuju da nastavnici poseduju opsežna i naučnim saznanjima bliska shvatanja o kreativnosti i načinima njenog podsticanja (Bodroža, Maksić i Pavlović, 2013). Proučavajući implicitne teorije nastavnika o kreativnosti, Maksić i Ševkušić (2010a) su analizirale eseje nastavnica srpskog jezika i književnosti u kojima su one obrazlagale kriterijume koje primenjuju kada procenjuju kreativnost pisanih učenčkih produkata na osnovnoškolskom uzrastu. Kvalitativnom analizom, kao značajni, izdvojeni su sledeći indikatori kreativnog pisanja: kompozicija (zahtev za celovitošću i jasnom strukturom priče), detaljne i bogate deskripcije, igranje jezikom, upotreba stilskih figura (metafora, ironija, gradacija, simboli), originalnost (autentičnost), individualnost, emocionalni doživljaj i etička dimenzija.

Metod

Imajući u vidu da su sva istraživanja o jezičkoj kreativnosti koja su nam bila dostupna realizovana sa učenicima osnovnoškolskog uzrasta, kao i sa nastavnicima koji ovim učenicima predaju, opredelili smo se da *cilj* našeg istraživanja bude identifikovanje elemenata kreativnosti u pisanim radovima učenika

srednjih škola. *Uzorak* čini 149 učenika trećeg razreda iz tri beogradske srednje škole: dve gimnazije i jedna stručna (medicinska) škola, pri čemu je iz svake škole slučajnim odabirom ispitano po dva odeljenja. S obzirom na polnu strukturu, u uzorku preovlađuju učenice (64%: 36%). Škole su izabrane u skladu sa pretpostavkom da učenici koji postižu bolje školsko postignuće u većoj meri ispoljavaju kreativnost (Maksić i Đurišić-Bojanović, 2004). S obzirom na to da smo ispitivali jezičku kreativnost, kao mera uspeha uzeta je ocena iz srpskog jezika i književnosti na kraju prethodne školske godine. Prosečna ocena je 4,1 (46% petica, 41% četvorki, 11% trojki i 2% dvojki). Dakle, najveći broj učenika ima odličan ili vrlo dobar uspeh iz tog predmeta.

Istraživačka procedura i analiza prikupljenog materijala. Učenici su na jednom školskom času pisali esej sa temom „Kako zamišljam svoju budućnost”. Osim teme, učenici nisu dobili nikakva dodatna uputstva. Pisani radovi učenika analizirani su metodom kvalitativne tematske analize, a primenjeni pristup se može okarakterisati kao *teorijski* (Braun & Clarke, 2006: 12) ili *deduktivni* (Hsieh & Shannon, 2005). U skladu sa pravilima ovog pristupa, kriterijumi za analizu kreativnog ispoljavanja „izvedeni” su iz relevantne literature: analiza književnog dela (Solar, 1983), narativna analiza (Denzin, 1989) i implicitne teorije nastavnika o kreativnom pisanju (Maksić & Ševkušić, 2010). Izabrano je šest kriterijuma ili indikatora za koje se smatra da predstavljaju reprezentate kreativnog ispoljavanja u oblasti jezika: složenost sadržaja (kompozicija), bogatstvo rečnika (fluentnost), figurativnost jezika (upotreba stilskih figura), originalnost, emocionalni doživljaj (stvaranje „atmosfera”) i humor.

Proces analize odvijao se na sledeći način: u prvoj fazi je svaka od autorki pročitala ceo istraživački materijal, posle čega je diskutovano o kreativnosti u narativima učenika na osnovu globalnog utiska; u drugoj fazi su autorke zajedno „tragale” za indikatorima kreativnosti u narativima učenika, usaglašavajući se oko svakog identifikovanog indikatora, pri čemu je jedinica analize bio jedan učenički narativ. Na kraju, prisustvo određenih indikatora kreativnosti izraženo je numerički, kako po jedinici analize, tako i za ceo korpus narativa (izračunat je broj indikatora po jedinici analize, kao i procenat narativa sa određenim brojem indikatora); numerički podaci služili su samo za svrhu ukazivanja na opšte trendove.

Rezultati i diskusija

Rezultati analize sprovedene sa ciljem da se proceni jezička kreativnost srednjoškolaca na osnovu njihovih pisanih radova pokazuju da:

- više od polovine narativa (55%) ne sadrži nijedan od traženih indikatora kreativnosti;
- manje od 3% narativa sadrži više elemenata kreativnosti, a to su najčešće složenost sadržaja, originalnost (maštovitost) i bogatstvo rečnika;
- figurativnost jezika, originalnost i humor, kao indikatori jezičke kreativnosti, gotovo da nisu zastupljeni u narativima učenika.

Posmatrano u celini, rezultati se mogu oceniti kao vrlo nepovoljni s aspekta jezičke kreativnosti učenika. Imajući u vidu podatak da u proseku narativi sadrže

između 10 i 15 rečenica (54% narativa ima više od 10 rečenica, a 7% narativa ima do 5 rečenica), može se zaključiti da je većina učenika bila motivisana da piše na zadatu temu. Dakle, rezultati koje smo dobili analizom učeničkih narativa sa ciljem da procenimo njihovu jezičku kreativnost, najvećim delom se ne bi mogli objasniti ili opravdati nedostatkom motivacije učenika da se „posvete zadatku”.

Drugi nivo analize podrazumevao je identifikovanje određenih indikatora kreativnosti u narativima. Prvi kriterijum na osnovu koga smo procenjivali kreativnost učeničkih narativa bio je *složenost sadržaja* ili *kompozicija* narativa. Naime, pri analizi književnog dela polazi se od pretpostavke da književni tekst ima vlastitu organizaciju elemenata koja se naziva „struktura” (Solar, 1983). U Dencinovom metodu narativne analize, kao jedan od važnih indikatora, izdvaja se i to da li tekst ima početak, sredinu i kraj (Denzin, 1989), dok se u našim prethodnim istraživanjima pokazalo da je velika razlika između kreativnih i nekreativnih priča učenika osnovne škole uočena upravo u domenu strukture: kreativne priče predstavljaju organizovane, smisaone celine sa jasnom kompozicijom, dok nekreativne priče nemaju narativnu strukturu (Ševkušić i Maksić, 2010).

Rezultati ovog istraživanja pokazuju da svega trećina učeničkih narativa (34%) ima složeniju strukturu, mada i među njima ima narativa kojima nedostaje neki od delova kompozicije. Dakle, mali je broj narativa za koje bi se moglo reći da predstavljaju jasne celine u kojima se uočavaju delovi kao što su uvod, razrada i zaključak. Ovaj nalaz upućuje na pitanje, zašto je ovako malo zastupljena celovita kompozicija u samostalnom pisanom izražavanju učenika srednjih škola, ako se imaju u vidu definisani standardi za osnovnu školu. Prema *Obrazovnim standardima za kraj obaveznog obrazovanja* (2009), u oblasti pisanog izražavanja od učenika na *osnovnom* nivou očekuje se da ume da „sastavlja jednostavan ekspozitorni, narativni i deskriptivni tekst i ume da ga organizuje u smisaone celine (uvodni, središnji i završni deo teksta)”, dok se na *srednjem* nivou očekuje da ume da „sastavlja ekspozitorni, narativni i deskriptivni tekst, koji je jedinstven, koherentan i unutar sebe povezan”, (str. 10–15).

Bogatstvo rečnika (fluentnost). Verbalna fluentnost je značajna za kreativnost jer proizvođenje velikog broja ideja i davanje različitih rešenja predstavlja polaznu osnovu kreativnog procesa. S obzirom na to da verbalna fluentnost podrazumeva bogat rečnik, ona olakšava školsko učenje, a istovremeno je i njegova posledica (Ševkušić i Maksić, 2010). Analiza učeničkih narativa s obzirom na ovaj kriterijum ukazala je da je njihova leksika neutralna, razgovorna, da nije stilski markirana, nema sinonimizacije već se reči vrlo često ponavljaju. Kao da učenici nisu imali dovoljno vremena da razmisle i obrate pažnju na svoje izražavanje, što nije u skladu sa odlikama pisanog jezika već je zapravo osobina govora i razgovornog funkcionalnog stila. Kao ilustracija, izdvojeni su sledeći primeri rečenica iz učeničkih narativa³.

Pa planiram da posle škole upišem bar višu medicinsku, ako ne i neki učiteljski faks.

---

³ Primere u tekstu navodimo u njihovom izvornom obliku, kako su ih učenici napisali.

Međutim, većina mladih smatra da predmete koji nisu vezani za struku za koju se školuju treba ukinuti jer ih smaraju.

Ako padne kec za kraj, nema meni napolje. Užas, neću ni da zamišljam!

Želela bih da srednju školu završim kao vukovac.

Želeo bih da se bavim umetničkom ili novinarskom fotografijom, ali fotograf u Srbiji završava kao svadbaroš.

Realnost me nažalost zakopava ispred računara kao cvikeraša.

Planiram da studiram fiziku, a kasnije da se bavim nekim biznisom.

Džaba je ovde trud i znanje.

Primeri pokazuju da su učenici koristili žargone kojima se većina ove populacije rado služi i sasvim ih dobro razume. Da bi predstavili pojedinosti iz društvenog, odnosno školskog života, kao i iz privatne sfere, služili su se omladinskim žargonima (*faks, smaraju, kec, vukovac, svadbaroš, cvikeraš*)⁴, ali i žargonima koji su u opštoj žargonskoj upotrebi i ne mogu se vezati isključivo za jednu socijalnu grupu i nije neobičajeno da se čuju u svakodnevnoj komunikaciji (*biznisom, džaba, face, super*). U ravni govora, kao stilski diferencirane realizacije jezičkog sistema u komunikaciji, žargon je „šablonizovan, repetitivan, nemaštovit, izlizan i pretenciozan usled čega se negativno ocenjuje” (Bugarski, 2006: 17), a takav stil svakako ne doprinosi unapređivanju jezičke kulture i kreativnosti. Međutim, kao vrsta jezika, žargonizmi su, pre svega, originalni i duhoviti i imaju važnu ulogu u tome da onoga ko ih upotrebljava predstave kao domišljatog i zabavnog čime on stiče ugled među pripadnicima svoje društvene grupe (Stevanović, 2012). Iako na osnovu žargona koji se vezuju za određene sfere upotrebe možemo saznati šta posebno zaokuplja pažnju mladih, upotreba žargonskih reči može ukazivati na donekle osiromašen i aktivan i pasivan rečnik mladih, što nepovoljno utiče na razvijanje i unapređivanje njihove jezičke kreativnosti.

Figurativnost jezika (upotreba stilskih figura). Opredelili smo se za izraz *stilске figure* koji se definiše kao termin kojim su objedinjene figure i tropi. Figura se može „uzeti kao opšti pojam za svaku neuobičajenu kombinaciju reči ili frazu, koja odstupa od ustaljene forme i čija je upotreba uslovljena potrebom za izražajnošću i upečatljivošću, odnosno eficientnošću izraza” (Jovanović, 2010: 148).⁵

Na osnovu analize koja je podrazumevala identifikaciju upotrebe stilskih figura u narativima srednjoškolaca, moglo bi se zaključiti da su rezultati posebno nepovoljni kada se radi o ovom pokazatelju jezičke kreativnosti. Kao što je prethodno rečeno, zabeležen je veoma mali broj primera upotrebe figurativnog jezika (manje od 10% narativa sadrži neku stilsku figuru). Pritom, učenici upotrebljavaju isključivo jedan primer jedne stilске figure. Postavlja se pitanje, zašto

---

⁴Pored navedenih žargona u Rečniku žargona stoji skraćenica *om*. (omladinski žargon), koja upućuje na to da je u pitanju reč ili izraz, po pravilu noviji, koji koriste mladi (Andrić, 2005: XX).

⁵O stilskim figurama i drugi autori govore na sličan način. Sa stilističkog gledišta, „figura je sprega ekvipotentnih jedinica čija je funkcija formativna: pomoću njih se jedinici organizuju u veće sklopove diskurzije... stilске figure su zapravo zamena ili pojačanje uobičajenih oblika organizacije teksta, odnosno diskurza u jeziku...” (Simić, 2001b: 257). Stilска figura predstavlja način potenciranja, pojačavanja i aktuelizovanja (Tošović, 2002: 215).

učenici u tako maloj meri koriste stilske figure u pisanom izražavanju, prevashodno ako se ima u vidu da stilska izražajna sredstva predstavljaju predmet analize u školi, posebno na srednjoškolskom nivou obrazovanja. Prema školskim zahtevima, ova jezička sredstva učenici bi trebalo da upotrebljavaju i u svojim školskim sastavima i u neformalnom izražavanju, naravno u skladu sa zahtevima komunikativne situacije. Dakle, u okviru nastave srpskog jezika i književnosti metodički pristup izučavanju stilskih figura najpre je funkcionalan. Učenici se o njima uglavnom „ne informišu kao o posebnim temama, izolovano, već se takvi sadržaji inkorporiraju u celovite analize i interpretacije određenog umetničkog dela” (Petrovački, Štasni, 2010: 41).

Za učenike u čijim školskim pismenim zadacima nastavnici uočavaju pojačano dočaravanje označenih predmeta i pojava, mogli bismo reći, da imaju izgrađenu jezičku kulturu na višem nivou. Takođe, školski sastavi u kojima učenici ne upotrebljavaju isključivo osnovno značenje, oblike i funkcije jezičkih jedinica, već posežu i za neobičavanjem jezičkog izraza, mogu biti pokazatelj valjano razvijene kulture pismenog izražavanja učenika. Stilske figure značajno doprinose pojačanoj ekspresivnosti i komunikativnosti teksta, kao i originalnosti sadržaja, pa izdvajanje ovih elemenata u učenikovom školskom sastavu, zapravo, ukazuje na rezultat njegovog rada u nastavi pismenosti i kulturi izražavanja u celini. Dobru ilustraciju ovih zaključaka predstavljaju primeri upotrebe figurativnosti u jeziku u narativima učenika koji su učestvovali u ovom istraživanju.

Lepo je bilo u ulici Bezbriznog odrastanja, ali sada ulazimo u već ozbiljniji period života.

Završavam srednju školu, dobijam diplomu a sa njom i teret koji me podseća da sam sada arhitekta svoje budućnosti.

Originalnost. Jedan od najtipičnijih indikatora kreativnosti u svim domenima izražavanja jeste originalnost, novina, različitost ili autentičnost produkta (ili dela produkta). Kada je reč o kreativnosti u školskom kontekstu, važno je istaći da istraživanja pokazuju da nastavnici gotovo neizostavno prepoznaju originalnost ili novinu kao suštinsku karakteristiku kreativnosti (Andiliou & Murphy, 2010; prema: Bodroža, Maksić i Pavlović, 2013). Spajanje i kombinovanje nespojivog ili suprotnih elemenata, kao i spremnost na „rizikovanje” izmišljanjem nečeg što ne postoji u realnom svetu (imaginacija), svedoči o originalnom pristupu. Imajući u vidu da tema u vezi sa kojom su učenici pisali narativ sama po sebi predstavlja podsticaj za maštanje, očekivali smo da će ovaj indikator kreativnosti biti u većoj meri zastupljen u narativima učenika. Međutim, analiza je pokazala da su primeri koji bi se mogli podvesti pod originalnost i imaginaciju u veoma maloj meri zastupljeni u radovima učenika, preciznije identifikovali smo ih u svega pet radova. Navodimo isečke iz dva narativa, kao ilustraciju.

Moj san je da odem u Papua Novu Gvineju. Tamo bih istražio sve njihove jezike, pesme, priče i poslovice. Bio bih otac papunaskе nacije...Bio bih ideolog nove Papue (nešto kao Lorens od Arabije samo iz iskrenih ubeđenja i bez holivudskih filmova.

Želim da usrećim potpunog stranca, želim da postanem superheroj, želim da posetim Norvešku, želim da budem promena koju želim da vidim u svetu...

Prisustvo *humora* ukazuje na sposobnost autora priče da se na izvestan način distancira od teme (problema) i da o njoj iznese svoj kritički stav. U literaturi o kreativnosti ukazuje se na značajnu povezanost razumevanja i kreiranja humora sa kreativnim mišljenjem i smatra se da je u osnovi humora i kreativnog mišljenja ista sposobnost – spajanje različitog i nespojivog (Rouff, 1975; Humke & Schaefer, 1996). U našem istraživanju ovaj indikator gotovo da nije zastupljen. Isečak koji sledi preuzet je iz jednog od tri narativa u kojima je identifikovan humor kao pokazatelj kreativnosti.

Najjače oružje na ovom svetu je lebac, gladan vojnik neće da ratuje a sit će da drži pušku i voli svoju zemlju...neko jede prasetinu, neko pije ladnu vodu, neko vozi biciklicu a neko kamionče...

Emocionalni doživljaj odnosi se na ličnu uključenost autora i emocionalno uživanje u tok priče. U školskom kontekstu, očekuje se da se ovaj indikator kreativnosti u jezičkom izražavanju pojavi kao rezultat aktivnosti čitanja, analize i interpretacije književnoumetničkih dela koja su predviđena nastavnim programom. U našem istraživanju i ovaj pokazatelj kreativnosti identifikovan je u veoma maloj meri, preciznije u oko 15% učeničkih narativa pronašli smo primere u kojima učenici izražavaju neku vrstu emocija. Pritom, češće je reč o negativnim emocijama (nezadovoljstvo, briga i strah od neizvesnosti), što je i razumljivo s obzirom na društveno-ekonomske okolnosti u kojima se danas odvija život mladih u Srbiji.

Imam planove, ali oni su za sada samo u mojoj glavi. Smatram da nije moguće ispuniti ih sve zbog države, zbog veza kojima se ljudi služe radi dobijanja posla i slično. Da se razumemo, ja imam samo 18 godina i volela bih da ne moram da brinem toliko zbog budućnosti, da mogu da mislim samo na izlaske i momke, ali to nije moguće...

Mala zastupljenost emocija u pisanom izražavanju učenika može se povezati sa rezultatima istraživanja u oblasti čitalačkih navika mladih realizovanih u svetu i u Srbiji. Naime, nalazi ukazuju na to da mladi ne čitaju dovoljno i da se njihova zainteresovanost, odnosno motivacija da čitaju književnoumetnička dela značajno smanjuje kako se približavaju kraju formalnog obrazovanja (Krnjajić i sar. 2011; Đorđević, 2012; Klauđa and Wigfield, 2012). Kriza čitanja svakako nepovoljno utiče i na jezičku kreativnost mladih budući da je osnovna osobina književnoumetničkog stila velika sloboda odabira jezičkih sredstava i budući da je umetničko stvaralaštvo otvoreno za sve što se nalazi u jeziku (Stevanović, 2012).

Zaključak

Iako zahtevi u pogledu ispoljavanja kreativnosti zauzimaju važno mesto u aktuelnoj školskoj regulativi u Srbiji, rezultati dosadašnjih istraživanja i iskustva iz školske prakse ukazuju na nedostatak kreativnosti kako kod učenika, tako i kod nastavnika. Rezultati našeg istraživanja potvrđuju rasprostranjeno uverenje da je kreativnost vaspitni cilj koji se smatra veoma vrednim ali se, nažalost, teško ostvaruje u školskom kontekstu. Analiza pisanih radova učenika srednjih škola ukazala je na nizak stepen njihove jezičke kreativnosti. Dobijeni rezultati su zabrinjavajući posebno ako se ima u vidu činjenica da je reč o učenicima koji

ostvaruju vrlo dobar i odličan školski uspeh i da su nadomak završavanja srednje škole. S druge strane, ovi rezultati aktualizuju potrebu da se ukaže na to u kojim domenima bi trebalo intervenisati kako bi jezička kreativnost učenika bila unapređena.

Pre svega, potrebno je da se u nastavnim programima za srpski jezik i književnost za srednje stručne škole i gimnazije konkretizuju sadržaji i aktivnosti koji bi se odnosili na stvaralački aspekt nastave i koji mogu doprineti podsticanju kreativnosti učenika. Istraživački nalazi pokazuju da i sami nastavnici smatraju da aktuelni planovi i programi nisu podsticajni za razvoj kreativnosti jer daju prednost usvajanju činjeničnog znanja i zadacima u kojima se traži prepoznavanje i reprodukcija (Pavlović i Maksić, 2014).

Dalje, potrebno je da se posveti veća pažnja podsticanju kreativnosti nastavnika srpskog jezika i književnosti u kontekstu njihovog stručnog usavršavanja. Aanaliza akreditovanih programa stručnog usavršavanja nastavnika srpskog jezika i književnosti datih u Katalogu za školsku 2014/2015. i 2015/2016. godinu pokazuje da su opšti ciljevi ovih programa usmereni, između ostalog, kako na jačanje kompetencija nastavnika za primenu aktivnih metoda nastave, tako i na upoznavanje nastavnika sa novijim kreativnim nastavnim metodama i tehnikama (kreativno preoblikovanje školske interpretacije književnoumetničkih tekstova i obrade jezičkih tema, primena dramske metode u nastavi srpskog jezika i književnosti, organizovanje nastave kao stvaralačke i problemske). Ovakva koncepcija akreditovanih programa, u kojoj se ukazuje na stvaralačke aspekte različitih metoda i postupaka u nastavi jezika i književnosti, mogla bi doprineti unapređivanju kreativnih potencijala nastavnika, a posredno i učenika.

I na kraju, važno je naglasiti da je za ispoljavanje kreativnosti u svakom domenu, pa i u domenu jezika, potrebno da se ostvare neki opšti preduslovi u školskom kontekstu, kao što su: stvaranje sigurnog, otvorenog i fleksibilnog okruženja u kome se učenicima pruža veća mogućnost izbora u školskim aktivnostima, učenici ohrabruju da preuzimaju rizik, pruža se podrška njihovom samopoštovanju i promovišu se oni stilovi mišljenja i ponašanja koji doprinose razvoju kreativnosti.

Literatura:

- Andrić, D. (2005). *Dvosmerni rečnik srpskog žargona*, Beograd: Zepter Book World.
- Bodroža, B., Maksić, S., Pavlović, J. (2013). Ispoljavanje i podsticanje kreativnosti u osnovnoj školi iz perspektive nastavnika, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 45(1), 108–130.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), 77-101.
- Bugarski, R. (2006). *Žargon*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Denzin, N. (1989). *Interpretative interactionism*. London: Sage Publications.

- Dorđević, M. (2012). Kriza čitanja i razvijanje čitalačkih interesovanja učenika mlađeg školskog uzrasta, u: V. Jovanović, T. Rosić (ur.), *Književnost za decu i omladinu – nauka i nastava*, Jagodina: Pedagoški fakultet, 39–48.
- Hsieh, H. F. & Shannon, S. E. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*, Vol. 15, No. 9, 1277–1288.
- Humke, C., Schaefer, E. (1996). Sense of humor and creativity, *Perceptual and motor skills*, 82, 544-546.
- Jovanović, J. (2010). *Lingvistika i stilistika novinskog umeća: jezičke i stilske osobine novinarstva*, Beograd: Jasen.
- *Katalog programa stalnog stručnog usavršavanja nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika za školsku 2014/2015. i 2015/2016. godinu*, Beograd: Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja.
- Klauda, L. S. and Wigfield, A. (2012). Relations of Perceived Parent and Friend Support for Recreational Reading With Children's Reading Motivations, *Journal of Literacy Research*, Vol. 44, No. 1, 3–44.
- Krmjajić, Z., Stepanović, I., Pavlović Babić, D (2011). Čitalačke navike srednjoškolaca u Srbiji, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, Vol. 43, No. 2, 266–282.
- Lubart, (2008). Lubart, T. (2008). Creativity, high potential and assessment issues, 11th International Conference of ECHA, *Book of Abstracts* (34). Prague: Centre for Giftedness
- Maksić, S. (2006). *Podsticanje kreativnosti u školi*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Maksić S., Đurišić-Bojanović, M. (2004). Kreativnost, znanje i školski uspeh, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 36 (85–105).
- Maksić, S., Pavlović, J. (2009). Ekspertski model za podsticanje kreativnosti u školi. U Đ. Komlenović, D. Malinić i S. Gašić-Pavišić (ur.), *Kvalitet i efikasnost nastave* (281–293). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Maksić, S., Ševkušić, S. (2010a). Creativity of students' stories: Case study at primary school, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 44(1), 128–143.
- *Obrazovni standardi za kraj obaveznog obrazovanja* (2009). Beograd: Ministarstvo prosvete RS i Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja.
- Pavlović, J., Maksić, S. (2014). Implicitne teorije kreativnosti nastavnika osnovne škole: studija slučaja, *Psihologija*, 47(4), 465–483.
- Petrovački, Lj., Štasni, G. (2010). *Metodički sistemi u nastavi srpskog jezika i književnosti*, Novi Sad: Filozofski fakultet, Odsek za srpski jezik i lingvistiku.
- Pravilnik o izmenama i dopunama pravilnika o planu obrazovanja i vaspitanja za gimnazije i program obrazovanja i vaspitanja za II, III i IV razred gimnazije, *Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik*, br. 3/991.
- Pravilnik o izmenama i dopunama pravilnika o planu obrazovanja i vaspitanja za zajedničke predmete u stručnim školama i program obrazovanja i vaspitanja za II, III i IV razred; *Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik*, br. 4/1991.
- Pravilnik o planu obrazovanja i vaspitanja za gimnaziju i programu obrazovanja i vaspitanja za prvi razred; *Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik*, 6p. 5/1990.
- Rouff, L. (1975). Creativity and sense of humor, *Psychological Reports*, 37, 1022.
- Simić, R. (2001). *Opšta stilistika*, Beograd: Jasen.
- Solar, M. (1983). *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Sternberg, R. J. (2006): The rainbow project: enhancing the SAT through assessments of analytical, practical and creative skills, *Intelligence*, Vol. 34, No. 4, 321-350.

- Stevanović, J. (2012). Odnos postignuća učenika u domenu kulture izražavanja i ishoda nastave srpskog jezika u srednjoj školi, u: S. Marinković (ur.), *Nastava i učenje – ciljevi, standardi, ishodi*. Užice: Učiteljski fakultet, 459–472.
- Stevanović, J. (2012a). Leksička sredstva stilizacije u delu *Doživljaji Nikolettine Bursaća* Branka Čopića, u: V. Jovanović, T. Rosić (ur.), *Književnost za decu i omladinu – nauka i nastava*, Jagodina: Pedagoški fakultet, 105–117.
- *Strategic Framework for European Cooperation in Education and Training „ET 2020“* (2010). Retrieved November 13, 2015 from the World Wide Web <http://ec.europa.eu/education>.
- Šefer, J. (2000). *Kreativnost dece: problemi vrednovanja*. Beograd i Vršac: Institut za pedagoška istraživanja i Viša škola za obrazovanje vaspitača.
- Šefer, J. (2008). *Evaluacija kreativnih aktivnosti u tematskoj nastavi*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Ševkušić, S., Maksić, S. (2010). Kreativni potencijal učenika osnovne škole u pismenom izražavanju, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 42(1), 92–108.
- Tošović, B. (2002). *Funkcionalni stilovi*. Beograd: Beogradska knjiga.
- Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja u Srbiji (2009). *Službeni glasnik Republike Srbije*, Br. 72/09., 52/11, 55/2013, 35/2015.

Slavica Ševkušić and Jelena Stevanović
Institute for Educational Research
Belgrade

LINGUISTIC CREATIVITY IN THEMATIC NARRATIVES OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Apstrakt: The high level of linguistic competence includes not only clear, precise and practical oral and written expression, but also the creative use of language. Bearing in mind that previous research has shown that the creativity of students in the linguistic domain can be encouraged through school work, and that in the curriculum for Serbian language and literature for secondary schools are not provided specific contents and activities to stimulate the creativity of students, we have conducted research aimed to identify the elements of linguistic creativity in students writing products. It is applied qualitative analysis of the text, with the criteria of linguistic creativity previously defined. Research material makes 149 thematic narrative of the third year of secondary school in Belgrade. The analysis results show that less than 3% of the narrative contains a larger number of elements of creativity and these are complexity of content, originality, imagination and rich vocabulary, but figurative language, emotional experience and humor are almost not represented. In addition, more than half of the narrative does not contain any element of creativity. The findings suggest that it is necessary that the curricula for Serbian language and literature for secondary schools concretize contents and activities that contribute to encouraging and developing linguistic creativity of young people, as well as to deal with this issue more fully in the context of professional development for teachers of Serbian language and literature.

Key words: linguistic creativity, curriculum, Serbian language and literature, high school, qualitative analysis.